

Český *Roháč* nebo latinský *Cornutus*?
Prameny staropolského slovníku *CornPaul*

Katarzyna Jasińska

katarzyna.jasinska@ijp.pan.pl

Mezioborové kolokvium *Historický text a jeho interpretace* Kostelec nad Černými lesy 20-22.10.2021

Rozvrh prezentace

Cornutus Jan Garlandského – latinský středověký slovník
(základní informace)

CornPaul – pramen polské slovní zásoby

CornPaul a české Roháče

Vyhlídky výzkumu

CORNUTUS

Základní informace

Kdo? Kde? Kdy?

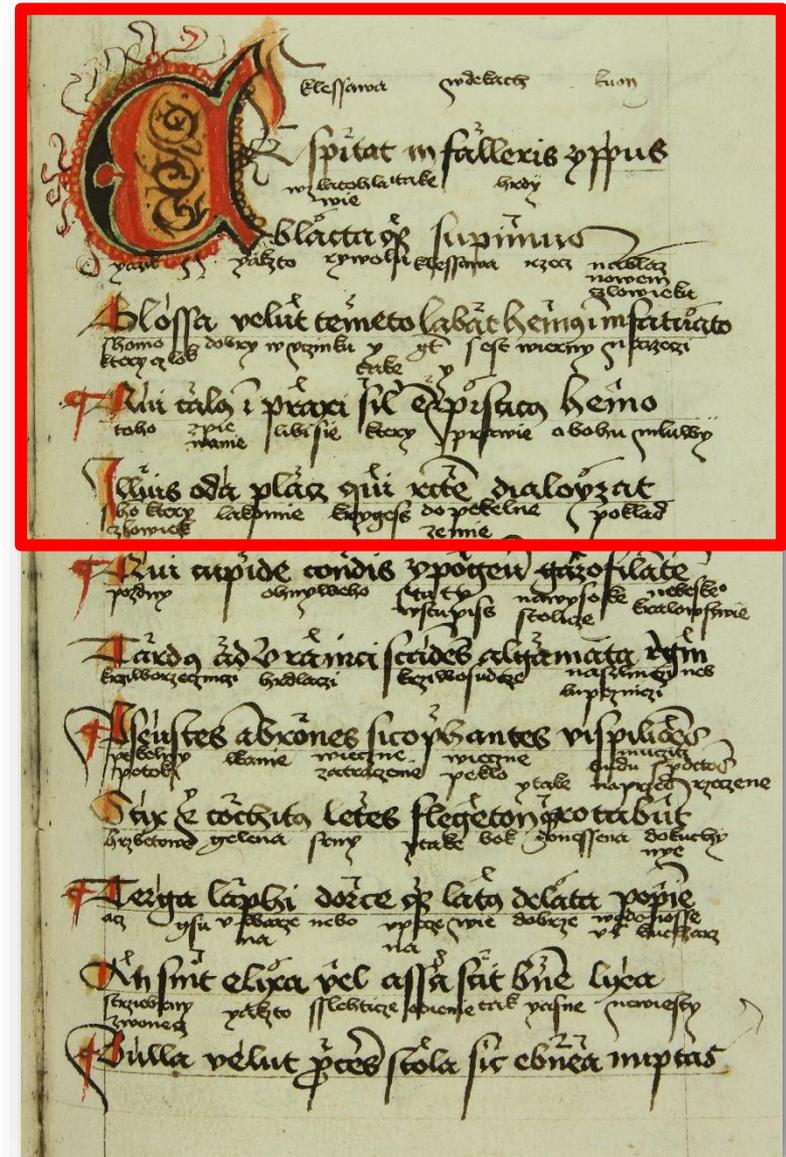
- Tvůrci: Jan Garlandský, Otto von Lünenburg
- Vznik: 13. století Anglie/Německo
- Určení: školní příručka, čítanka pro nižší a střední latinské školy
- Cíl: vysvětlení vzácných slov (*vocabula exotica*), zejména cizího původu

Struktura práce

2 části:

1. Veršovaný text čítanky – *Cornutus antiquus* nebo *Distigium* (22 dvojverše); později dopsáno další 22 dvojverše (*Cornutus novus*)
2. Komentář k výrazům z první části → slovník

Exemplum

2 3 1 6 4 5

Cespitat in phaleris ippus **blatta**que supinus

5 4 6 2 1 3

Dvojverš a *ordo simplex*

Glossa velud temeto labat, emus in fatuato

[**Blatta**] est purpura et dicitur a blata, quod est purpurei coloris quantum ad sanguinem (...) et a blata dicitur blaterare, id est garrere, quod pertinet ad vespertilionem

fragment
komentáře

VERNAKULARIZACE

Rukopisy *Cornuta* s polskými glosami

Cornutus ve středověku

Spousta rukopisných kopií

Rukopisy obsahující vernakulární glosy/překlady textu:

- anglické
- německé
- francouzské
- české
- polské

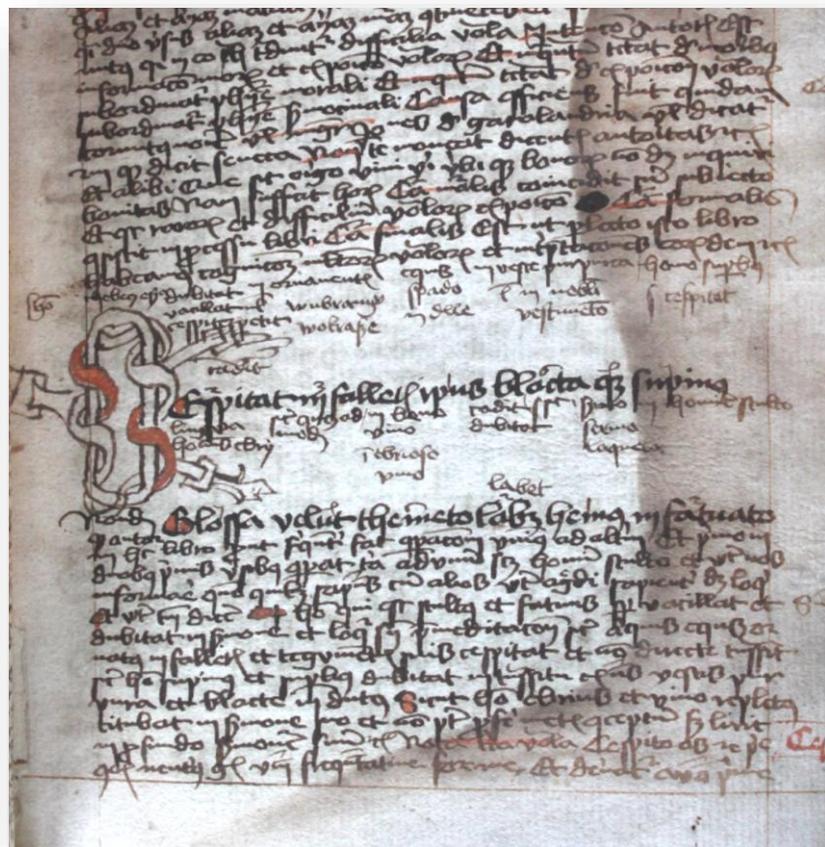
Tištěné verze textu (incunabula): 1. edice - Zwolle 1481, 2. edice: Hagenau 1487)

Rukopisy *Cornuta* v Polsku

- BJ 2035, 1383 r., *Cornutus antiquus*
- BJ 1294, 1408 r., dvojverše 2-7
- BRacz 1360, XV *med.*, *Cornutus antiquus* + *Cornutus novus* německý překlad
- BUwr Q 64, 1374, *Cornutus antiquus*
- BUwr Q 126, XV *p.post.*, *Cornutus antiquus* polská glosa v kropyerzu
- ArchPaul II 25, ca 1440, *Cornutus antiquus* + *Cornutus novus*, polské glosy
CornPaul

CornPaul

- *CornPaul* – pramen Sstp (1 heslo)
- Text v kodexu obsahujícím jiné slovníky (mj. *rosarius*, *Composita verborum*)
- Fol. 300r–324v
- Ruka Andrzeja ze Skrzypny
- Explicit není, rukopis psán ca. 1440 r.
- Přibližně 60 polských glos (většina – synonyma v části *Cornutus antiquus*)

CORNPAUL

Polská slovní zásoba

Polská slovní zásoba v *CornPaul*

Substantiva	Verba	Adiectiva	Jiné
<i>(w) ubraniu, człowicze, jelenie, wiła, polizacz, zbojca, (w) jaskiniach, gąszczu, stoń, toś, karty, spiżarnia, flaszka, bielmo, korcze, łagwica, łączysko, pragnienie, chytrością, (z) jaskini, mary, podeszwa, łapka, czasza, (przez) żarnow, parzenie, wieczor, przedział, dęgi, (w) puzdrze</i>	<i>ryczy, żuje, krzekcze, kurczą, przekłada, upada, stawiają, udęcza</i>	<i>szczudłowaty, rozoki, bogobojny, głodny, pusty, rozkoszny, blaskooki</i>	<i>między, w, z, przez</i>

Dohromady víc než 60 polských výrazů (různé slovní druhy a tvary)

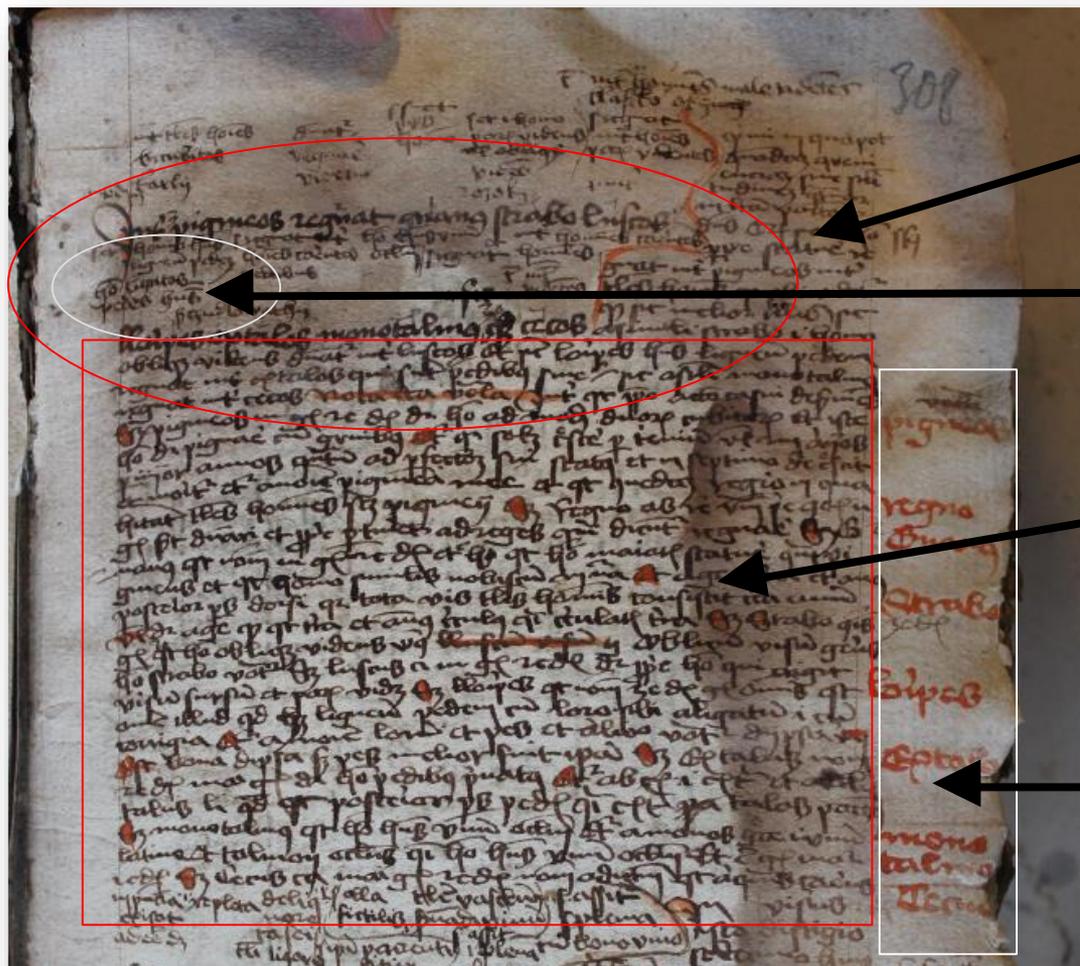
Lokalizace glos

- Polské glosy nejsou pravidelně dopsané k latinským výrazům
- Interlineární polské glosy k hlavní části textu – dvojveršů.
Příklady: in *falleris w ubranyv, v okrasze* (k. 302r), *dorcae yelenye* (k. 304r), *barrit ryczy* (k. 305v), *inter pigmeos myedzy karly* (k. 308r)
- Polské glosy v komentářích k hlavní části textu.
Příklady: *alga... szythowye* (313v) czy *caleptra... clobuczec* (314r)

Kuriozita: glosa (PW) v hlavní části textu a v komentáři: *lugubria... pusty wieczor* (315v)

Exemplum

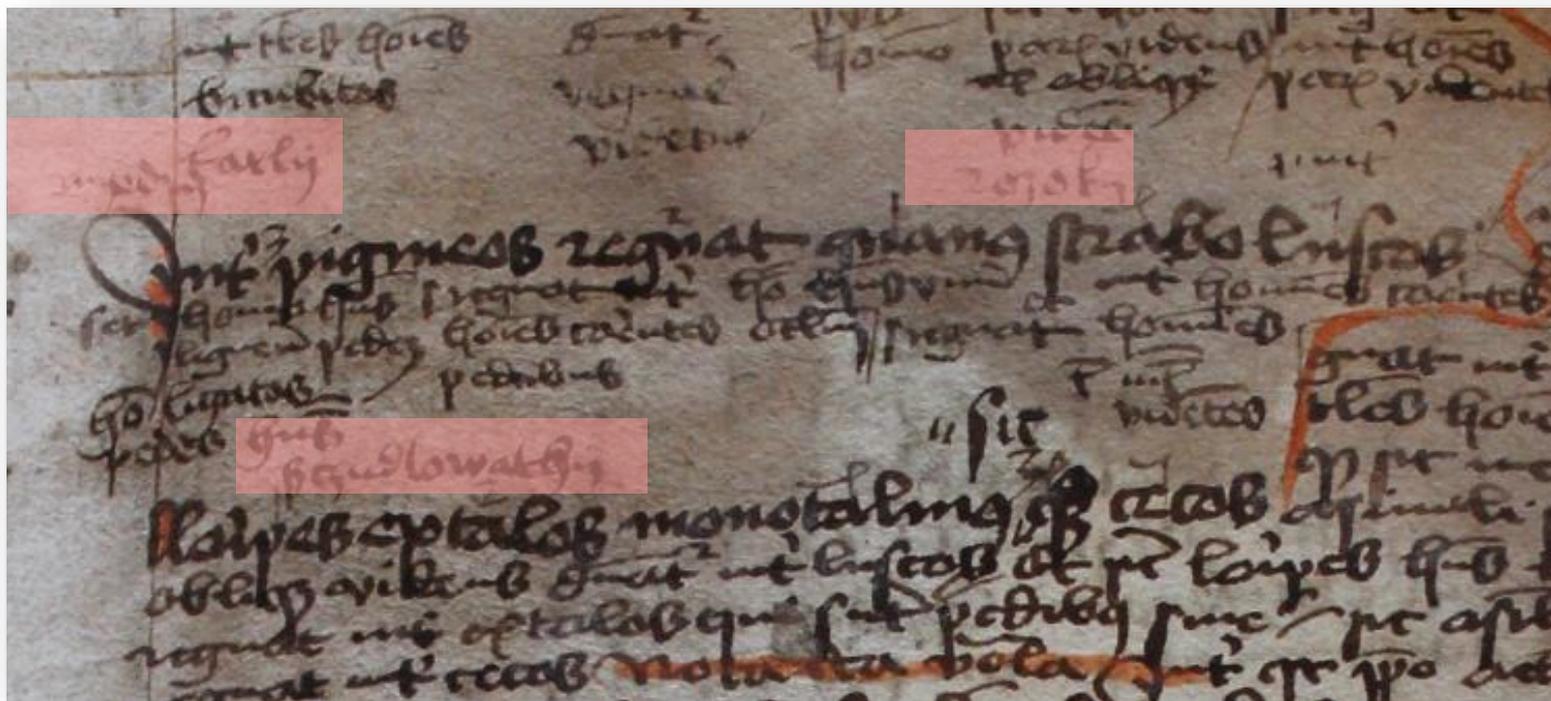
dvojverš

glosy (lat. a pol.)

komentář

hesla

Exemplum

Exemplum

Inter pigmeos nanus regnat, strabo luscos,
Loripes estalos, monotabnus quoque cecos*

Pigmeos – glosy: między karły (trkp: między karły 'mezi trpaslíky'), inter homines bicubitos

Luscos – glosy: rozoky (trkp: rozoki 'který vidí jenom na jedno oko'), inter homines malevidentes, blaszkooky (trkp: blaskooki 'šilhavý')

Loripes – glosy: szczudlowathy (trkp.: szczudłowaty 'který má dřevěnou nohu'), inter homines carentes pedibus

**Między karłami karzeł rządzi, zezowaty (między) ślepymi na jedno oko, Krzywonogi (między) bezkostnymi, jednooki także (między) ślepymi.*

CORNPAUL

A české Roháče

Cornutus z českými glosami

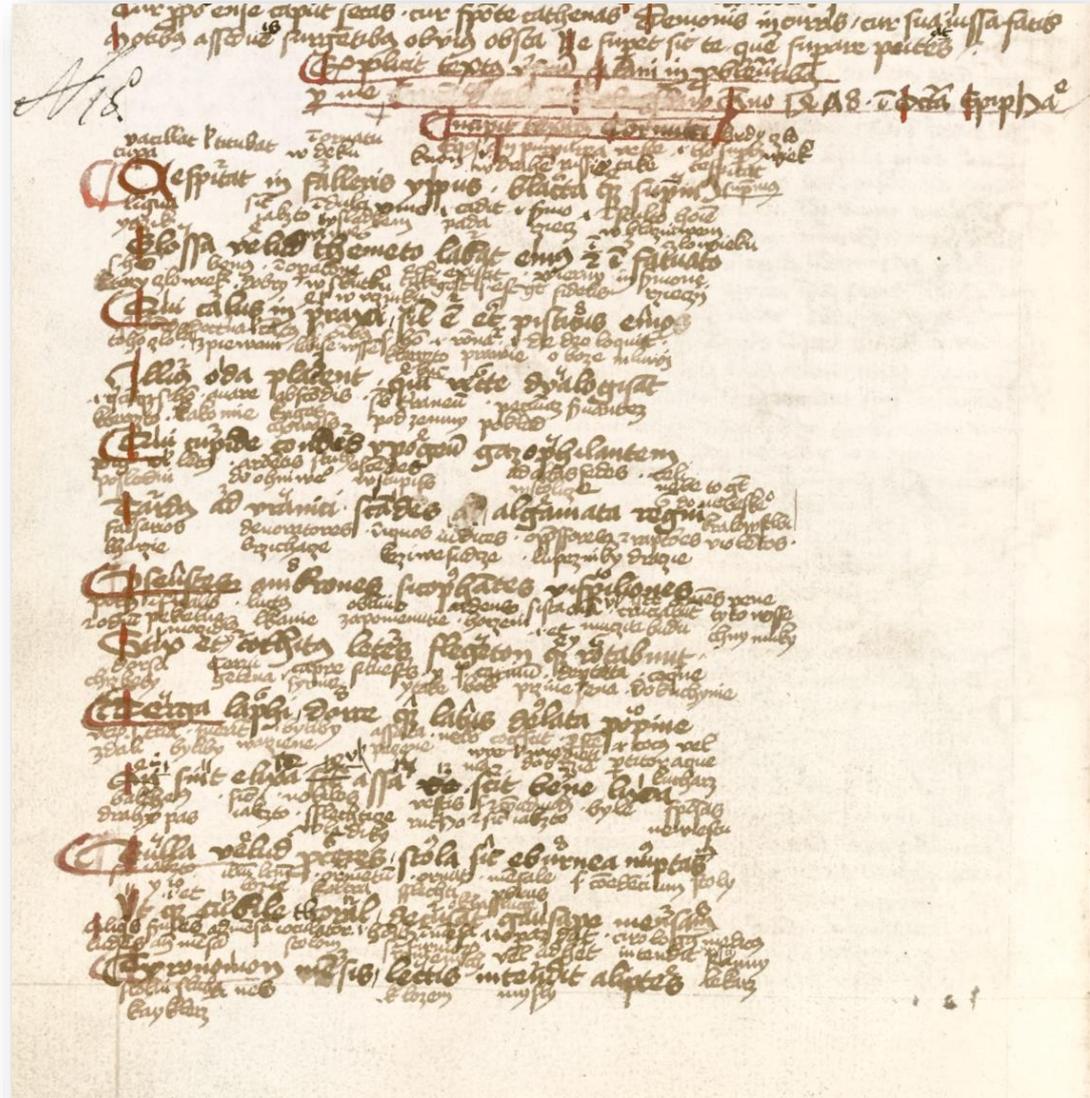
Rukopisy *Cornuta* s českými glosami:

- *SlovRohA*, Praha, NK XI C1, 1478 r.
- *SlovRohB*, Olomouc, Co. 300, XV *med.*
- *SlovRohC*, Praha, KapPraž, 059, XIV *ex.*
- *SlovRohD*, Praha, NK, VIII G 29a, XIV *ex.* – XV *in.*
- *SlovRohE*, Praha, KapPraž, N17, XIV *p. post.*

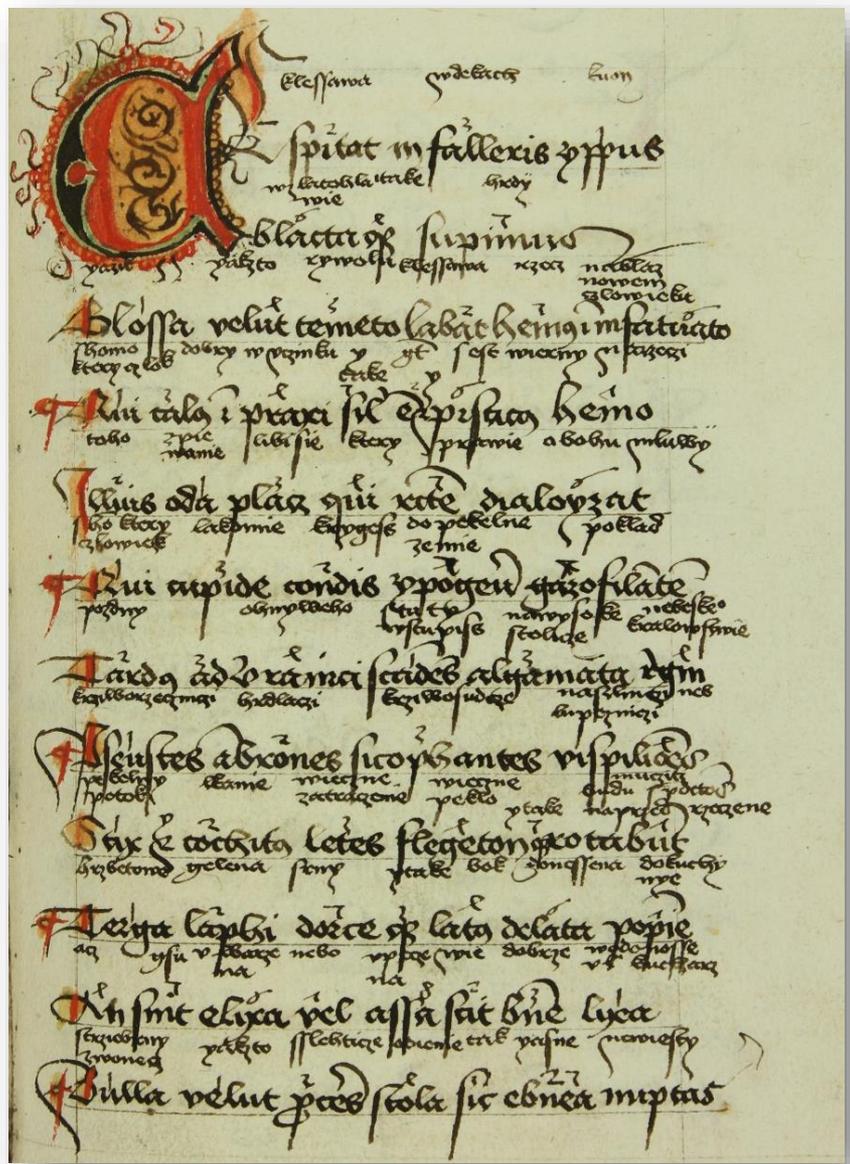
SlovRohA

- Praha
- NK XI C1
- 1478 r

SlovRohB

- Olomouc
- Co. 300
- XV med.

SlovRohC

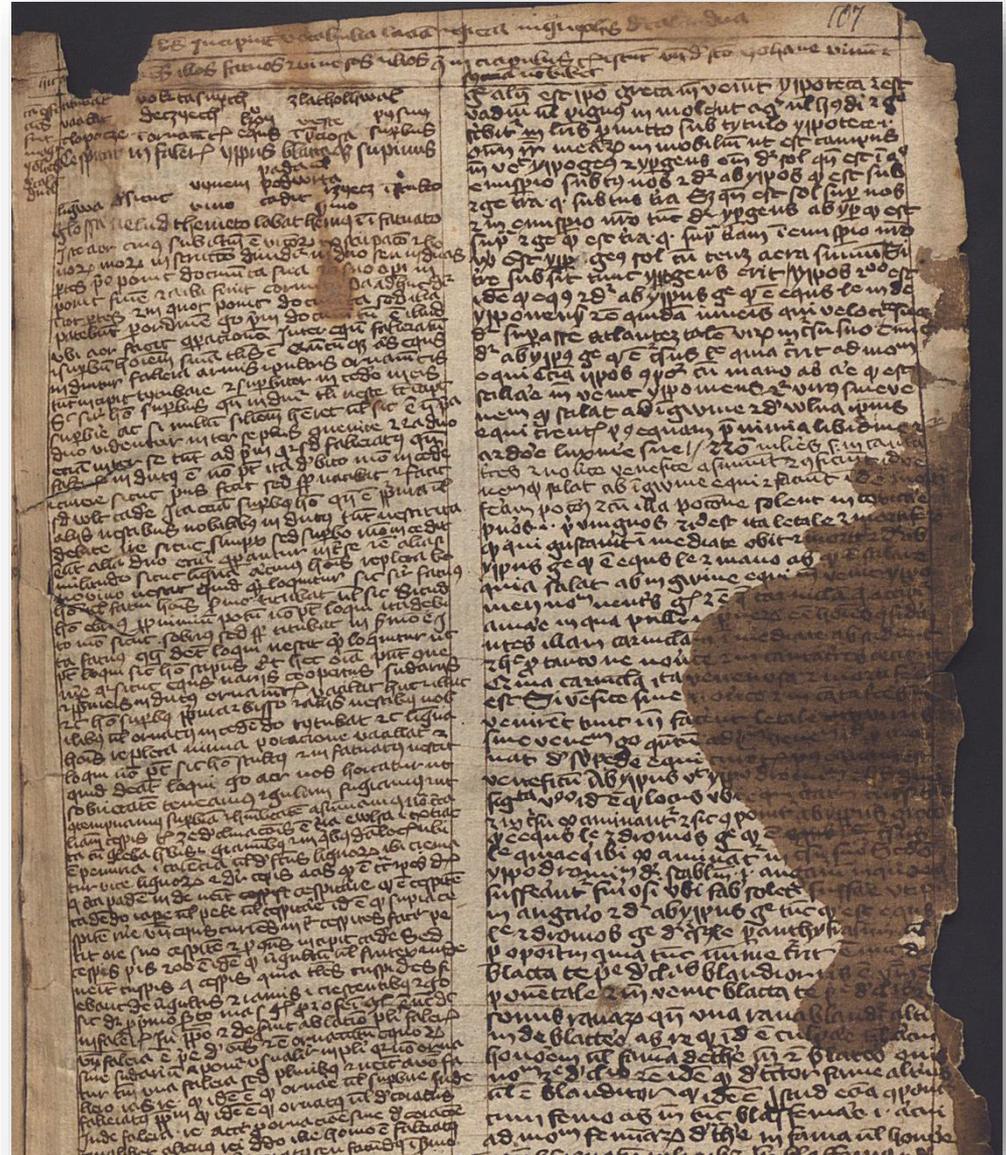
- Praha
- KapPraž 059
- XIV ex.

87 ^{impede}
De materia qm mittit duobz suis placente pntate ille no va
dicit si est famulus factid. q. r. medius na cu duoz duoz suis. p. p.
metes vni famulus no est placabilis duobz suis p. p. p. p.
mou q. q. vni duo placat q. albi. Duplig vni p. p. p. p. p. p.
dicit suis pnta q. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p.
duobz. Et nro illud est. Nemo potest duobz suis pnta
ut vni diligat 2 altere. P. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
at p.
r. duobz suis p.
famulus ab eis vni q. d. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p.
us affecta r. p.
da latam 2 v. d.
q. p.
v. d.
v. d.
In q. r. q. r. p. d.
placis placet q. placit m. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p.
nomo placit placit quibz nent r. m. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p.
tae q. p.
q. p.
te p.
cu p.
dicit q. d.
tae d. m. s. cu infomine. In q. r. q. r. affecta d. r. famulus uel
la. sequit d. m. uel d. m. r. est q. m. s. q. m. s. m. s. regula d.
d. p.
fecula no acium sed campo canna repellit na r. d. r.
Et bibuli musti bibliones arat amirca no repeli
gram que saporem accor. m. s. campo repellit tali
gum r. bibitor musti repellit m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s.
cila r. p. p. vni no repellit r. no remouet acium r. g. m.
vive sed campo r. venditor vni p. p. repellit r. remouet ad
r. gum vive r. bibuli r. bibitor musti r. vni non p. p. repellit
r. remouet canna r. m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s. d. m. s.
et r. remouet bibliones r. mustas p. p. n. a. n. a. n. a. n. a. n. a. n. a. n. a. n. a. n. a.
no f. d. r. d. p. o. In d. r. f. d. a. m. e. d. p. a. c. a. In f. o. a. s. r. e. s. t. p. u. s.
r. p. n. a. f. o. q. n. o. d. a. n. o. q. e. a. u. i. m. p. u. t. o. 2. t. u. i. n. s. p. i. n. o. In a. a. m. e.
u. e. l. a. c. e. s. q. e. s. t. e. q. u. i. s. r. e. s. t. a. c. e. s. b. e. l. l. i. q. u. a. l. i. u. s. a. c. t. i.
In e. a. n. a. t. i. e. s. q. a. c. i. a. t. 2. p. e. n. e. t. r. a. t. l. i. g. n. u. s. b. i. b. e. n. a. m. u. s.
In a. c. c. o. r. d. i. n. u. s. 2. n. o. t. a. b. i. l. i. t. u. s. 2. e. s. t. v. a. s. i. n. q. u. o. s. p. n. a. t. a. c. a. t. i. u. s.
c. o. r. d. i. n. u. s. 2. e. s. t. g. u. m. v. i. u. e. d. o. n. s. a. c. i. u. m. h. u. s. s. a. p. p. o. d. u. m. s. i. t. e. m.
p. a. p. o. d. a. c. t. i. e. s. t. e. q. d. i. a. e. s. t. u. t. u. a. n. i. o. 2. a. c. i. u. m. g. u. s. n. e. u. e. q.
a. c. i. u. m. e. s. t. b. o. t. r. u. s. v. i. p. a. m. p. l. i. f. i. c. a. t. u. s. E. x. p. r. i. t. u. m. u. n. i. u. e. r. s. a. c. i. u. m.
f. u. o. r. q. l. i. q. u. e. r. e. m. s. e. s. t. a. c. i. u. m. u. i. e. s. t. g. u. m. v. i. u. e. u. t. p. u. s. d. i. u. s. e. s. t. v. i. n.
i. n. g. e. p. e. l. l. e. s. v. i. n. o. v. a. z. f. o. e. d. i. c. v. i. n. a. a. t. i. d. e. d. i. c. a. s. a. c. i. u. m.

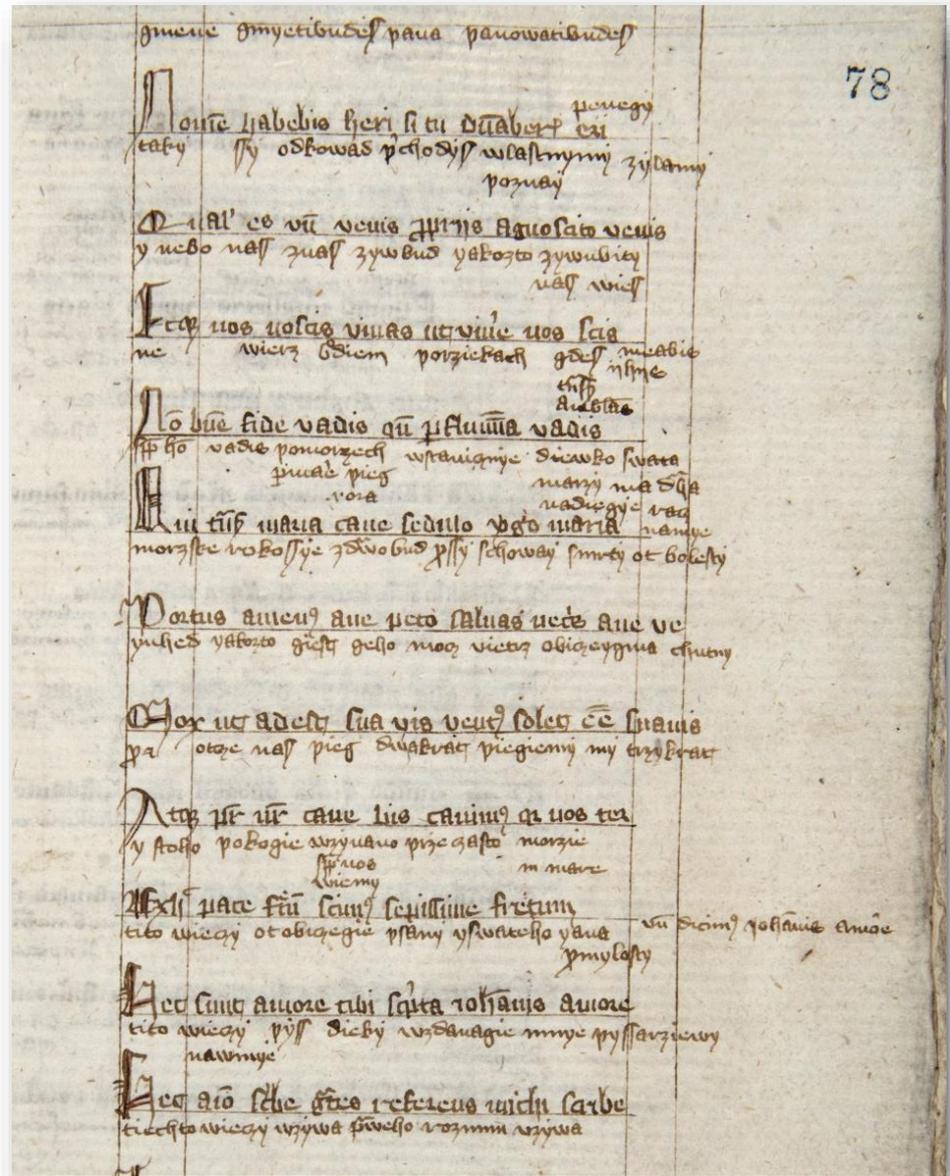
SlovRohD

- Praha
- NK VIII G 29a
- XIV ex. – XV in.

SlovRohE

- Praha
- KapPraž N17
- XIV p. post.

Srovnání rukopisů

	<i>CornPaul</i>	<i>SlovRohA</i>	<i>SlovRohB</i>	<i>SlovRohC</i>	<i>SlovRohD</i>	<i>SlovRohE</i>
Struktura textu	komentáře pod dvojverši	komentáře pod dvojverši	dvojverše	komentáře pod dvojverši	komentáře pod dvojverši	dvojverše
Cornutus antiquus	+	+	+	není 10 dvojveršů	+	+
Cornutus novus	+	+	+	není 17 dvojveršů	+	+
Komentáře	+	+	-	-	+	-
Ordo simplex	+	+	+	-	-	-

Srovnání glos

CornPaul	SlovRohA	SlovRohB	SlovRohC	SlovRohD	SlovRohE
szboycza	morderz	morderz	-	morderz	morderz
w asczynach	w giesczyniech	w geskynyech	-	w gyeskynech	w giesczyniech
szlon	slon	slon	-	slon	slon
krzekcze	krzekcze	sskrzechcze	-	krzekcze	rzekcze
karly	pyedymuzyky	piedimuziki	-	pyedymuzyky	piedymuzykamy
szczudlowathy	-	bezhohnin	beznohy	szczudlak	-
byelmo	byelmo	bielmo	byelmo	byelmo	byelmo
lanczysko	luczyscie	luczisscie	luczyscze	luczysco	luczyscie
glodny	-	k gedlu <...>	-	laczny	-
lapka	zyelesny kobluk	lebka	-	zyelesny kobluk	zeleszny klobucziek

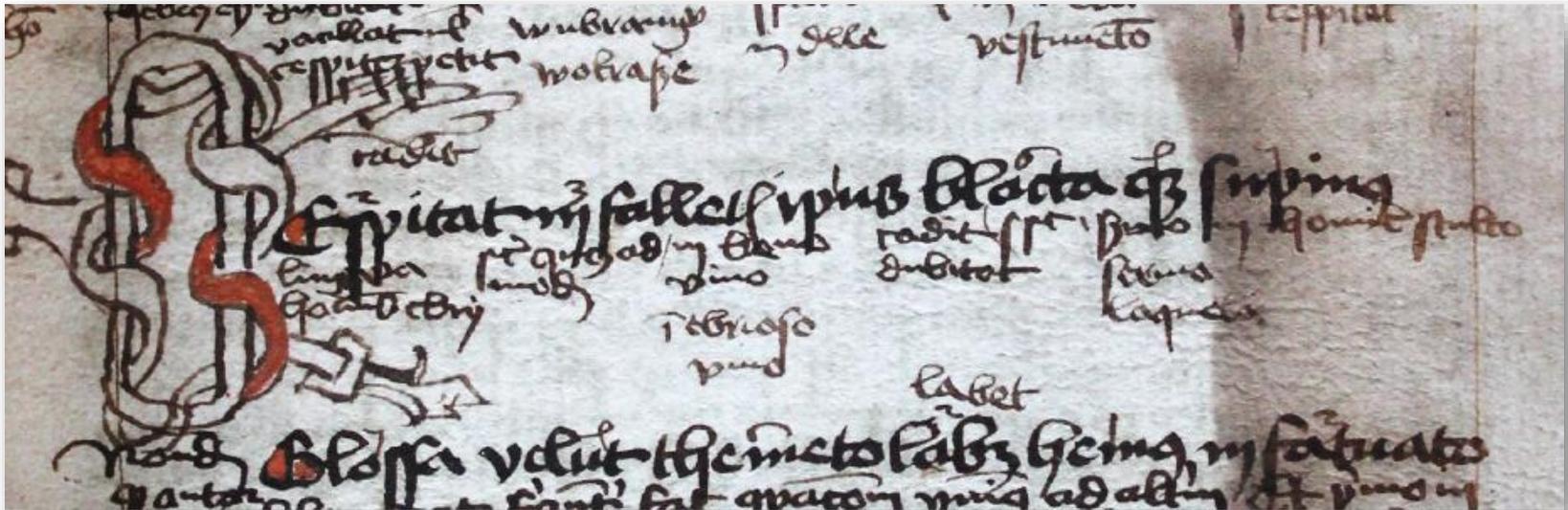
Srovnání glos

CornPaul	Roháči	CornPaul	Roháči
zbojca 'ten, kto dokonuje napadów, rabunków, morderstw, rozbójnik, zabójca, morderca'	mordér 'vrah, vražedník'	bielmo 'bielmo, biaława plamka na rogówce oka'	bělmo 'bílý povlak na oku (očích)'
stoń 'stoń'	slon 'velké cizokrajné zvíře sloužící zvl. k dopravě'	łęczysko 'luk'	lučišče 'luk n. kuše, střelecká zbraň tvořená obloukem' lučisko 'luk n. kuše, střelná zbraň tvořená obloukem'
krzektać czykrzeczeć 'skrzeczeć, rechotać'	skřěhtati '(za)skřehotat; (za)řinčet; (za)rachotit'	głodny 'odczuwający głód'	lačný 'lačný, hladový, nesyty'
karzeł 'człowiek nienormalnie małego wzrostu'	pidimużik 'pidimužik, trpaslík, člověk o velikosti ně kolika „piedí“'	(łebka) łapka 'rodzaj hełmu'	železný koblúk/ koblúček 'přilba'
szczudłowaty 'mający drewnianą nogę'	beznohý 'beznohý, nemající nohu n. nohy' ščudlák 'kdo má křivou n. jinak pochroumanou (příp. dřevěnou) nohu'		lebka 'přilba, část zbroje chránící hlavu'

Výsledky srovnání

Latinský *Cornutus* nebo český *Roháč*?

- nejvíce společných vlastností – *CornPaul* a *SlovRohD*
- značný rozdíl mezi polským rukopisem a českými kopií (glosy!)
- polské glosy pravděpodobně nebyly převzaté z *Roháčů*, jinak latinský text – možná

QUO VADIS?

Vyhlidky výzkumu

Vyhlidky výzkumu

Další kroky:

- vědecká edice textu – staropolština a staročestina? (eEdice?)
- podrobnější analýza polských glos v *CornPaul* ve srovnání s jinými latinskými slovníky
- přezkoumání potenciálního vlivu německého překladu na *CornPaul*
- rozsáhlá analýza v evropském kontextu

Bibliografie

E. Habel, 1908, Der Deutsche Cornutus. Teil I. Der Cornutus des Johannes de Garlandia, ein Schulbuch des 13. Jahrhunderts, Berlin, Mayer&Müller.

T. Hunt, 1991, Teaching and Learning Latin in Thirteenth-Century England, vol. I-III, Cambridge, D.S. Brewer.

P. Lendinara, 1991, Competing with Abbo: The Third Book of the *Bella Parisiaca Urbis* of Abbo of Saint-Germain and the *Distigium* of John of Garland, *ANQ: A Quarterly Journal of Short Articles, Notes and Reviews*, 4:1, 6–11.

Słownik staropolski, 1953–2002, red. S. Urbańczyk, Warszawa–Wrocław–Kraków.

DĚKUJI ZA POZORNOST